

MAMLAKATIMIZDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN XALQARO DASTURLAR

Mirzambetova J

Nukus shahar 27-maktab o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Xalqaro baholash dasturi PIRLS dunyoning turli mamlakatlari milliy ta'lim tizimida o'qish savodxonligi bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar va natijalarni qiyoslashga yo'naltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** xalqaro baholash dasturlari, PIRLS, PISA, uslub.*

Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo'lid shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo'lgan yoshlarning ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg'or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo'lda xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, ilmiy tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga egabo'lib, shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoniga binoan "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" qabul qilingan. Konsepsiyaga ko'ra O'zbekiston Respublikasining xalq ta'limi tizimi sifatini oshirish hamda o'quvchilarning bilim darajasini baholashda PISA, TIMSS, PIRLS kabi xalqaro dastur va tadqiqotlarda ishtirok etishini ta'minlash ko'zda tutilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek "... mamlakatimizning dunyodagi rivojlangan, zamonaviy davlatlar qatoridan munosib o'rin egallashi, avvalo, ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohasining rivoji bilan, bu borada bizning dunyo miqyosida raqobatdosh bo'la olishimiz bilan uzviy bog'liq...". Shunday ekan, bugungi kundata'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilm-fan tajribasini o'rganib, Respublikamiz o'quv maskanlarida PISA, TIMSS, PIRLS dasturlarini qo'llash muhim sanaladi. 2021 yilda o'tkaziladigan PIRLS xalqaro baholash dasturida 70 ga yaqin davlatlar qatorida mamlakatimizdagi 4-sinf o'quvchilari ham ilk marotaba ishtirok etadi. Tadqiqotlar 2001, 2006, 2011, 2016 yillarda o'tkazilgan bo'lib, 2021 yil tadqiqotning beshinchi davriyligi hisoblanadi. Har besh yilda

o'tkaziladigan PIRLS dasturi 4-sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmasini xalqaro darajada baholaydi. O'quvchilarning erishgan yutuqlarini baholash barcha o'quvchilardan emas, balki ushbu qatlam vakillari sifatida tanlab olingan o'quvchilardan ob'ektiv testlarni o'tkazish orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, maktab direktorlari, o'qituvchilar, o'quvchilar, hattoki ota-onalardan so'rovnomalar o'tkazilib, ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillarga doir qimmatli ma'lumotlar to'planadi. PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqarobaholash dasturi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyatidir. Tadqiqot doirasida asosiy e'tibor tushunishni namoyon qilishdan o'zlashtirilgan ma'lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo'llay olishqobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda. O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo'lishi mumkin. Bular an'anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko'rinishdagi yozma shakllarni ham o'z ichiga oladi. PIRLS boshlang'ich sinf o'quvchilarining sinf va sinfdan tashqari o'qishini baholashda ikkita keng qamrovli maqsadga, ya'ni "badiiy tajriba orttirish", "axborotni olish va undan foydalanish"ga qaratiladi. Xalqaro baholash dasturi PIRLS dunyoning turli mamlakatlari milliy ta'lim tizimida o'qish savodxonligi bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar va natijalarni qiyoslashga yo'naltirilgan. 2016-yildan boshlab qo'shimcha tanlov asosida PIRLS tizimi joriy qilingan bo'lib, u o'quvchilarning onlayn o'qish savodxonligini baholashga mo'ljallangan. PIRLSning o'qishdagi yutuqlarni baholash doiralari IEA tomonidan 1991-yilda o'qish savodxonligi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlardan foydalangan holda, ilk marotaba, 2001-yildagi tadqiqotlar uchun ishlab chiqilgan. Shundan buyon PIRLSning baholash doiralari tadqiqotning har bir davri uchun, shu

jumladan, 2021-yildagi tadqiqot davri uchun ham yangilandi. Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir. O'qish savodxonligining bu ko'rinishi konstruktiv va interaktiv jarayon sifatida ko'plab o'qish nazariyalarini aks ettiradi. O'quvchilarning matn bilan ishlashi jarayonida o'quvchi va matn orasidagi muloqot orqali (shuning uchun ham bu jarayon interaktiv deyiladi) o'quvchi ma'noni yaratadi (shuning uchun ham bu jarayon konstruktiv, inglizcha "construct"-yaratmoq ma'nosini beradi). O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. PIRLS o'qish maqsadlarining har birida to'rtta keng tushunish jarayonini birlashtiradi. Bular: diqqatni jamlash va aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni topish, to'g'ridan to'g'ri xulosalar chiqarish, g'oyalar va axborotni talqin qilish va uyg'unlashtirish, content va matn elementlarini baholash va tanqid qilish. PIRLS tadqiqotida ishlatiladigan matnlar uchun quyidagi mezonlar belgilangan. Uzunligi: 1000 ta so'z gacha. Mavzu: Badiiy matnlar asosiy mavzuga ega bo'lib, u berilgan matndan tashqari o'quvchi tomonidan umumlashtiriladi. Axborot matnlari o'quv materiallaridan olinmagan mavzuni yoritib berishi kerak. Til: 40 dan ortiq tillarga tarjima qilinadi, shuning uchun tarjima qulay bo'lishi muhimdir. Metafora yoki epitet kabi aniq ifodali tasvirlash so'zlari tanlanadi. Mazmuni: matnning mazmuni 9-10 yoshdagi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelishi, ayrim madaniyatlarga juda xos bo'lgan mavzulardan cheklanishi, shuningdek, matn shu yoshdagi maktab o'quvchilari uchun qiziqarli va zavqli bo'lishi hamda o'quvchi uchun unchalik tanish bo'lmasligi lozim. Bog'liqlik va ketma-ketlik: syujetning mantiqiy tuzilishiga rioya qilish muhimdir. Axborot matnida uning tuzilishi va ma'lumotning mantiqiy ketma-ketligini sarlavhalar, grafiklar kabi visual elementlar bilan bog'liqligini kuzatish shartdir. Garchi shunday ekan, xalqaro baholash PIRLS dasturi umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarda o'qish fanini baholashda muhim ahamiyatga ega, xuddi shuningdek, PISA, TIMSS dasturlari esa umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich 4-sinf va yuqori sinf matematika fanlarida foydalanish uchun alohida ahamiyat talab etiladi. Butun dunyo bo'ylab o'qish savodxonligining rivoji odamlarning nima sababdan o'qishlari

bilan bevosita bog'liq. Umuman olganda, bu sabablar zavqlanish va shaxsiy qiziqish uchun o'qishni yoki ta'lim va jamiyat hayotida munosib ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Ko'pgina yosh o'quvchilarning dastlabki mutolaasi aksariyat hollarda hikoya (masalan, hikoya to'plamlari yoki rasmi kitoblar) yoki o'quvchilarga atrofidagi dunyo haqida ma'lumot beradigan va savollarga javob beradigan ma'lumotli matnlardan iborat bo'ladi. Yosh o'quvchi uchun o'qish savodxonligining har ikki maqsadi ham muhim hisoblanadi. Shuning uchun PIRLS har bir o'qish turini baholashda matnlarni teng bo'lishni asosiy maqsad qilib olgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davlatova, M. H. (2021). Semantic implementation of resultative structures. *JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 6, 291-294.
2. Shirinova, N. D., & Davlatova, M. K. MORPHOLOGICAL WAY OF DIFFERENTIATION OF SUBSTANCE AND ATTRIBUTIVE MEANINGS IN THE LANGUAGE SYSTEM. *ILMIY XABARNOMA. NAUCHNYY VESTNIK* Учредители: Андижанский государственный университет им. ЗМ Бабура,(1), 86-89.
3. Davlatova, M. (2023). Semantic properties of effective constructions in English and Uzbek languages. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 420, p. 10027). EDP Sciences.
4. Hasanovna, D. M. (2023). ON THE TYPES OF RESULTS STRUCTURES EXPRESSED BY A SECONDARY PREDICAT. *International Journal Of Literature And Languages*, 3(03), 52-58.
5. Hasanovna, D. M. (2022). ASPECTUAL AND LEXICAL-SEMANTIC CLASSIFICATION OF VERB NOVATEUR PUBLICATIONS *JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal* ISSN No: 2581-4230. ISSUE, 2, 25.
6. Ширинова, Н. Д., & Давлатова, М. Х. МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ СПОСОБ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ЗНАЧЕНИЙ ПРЕДМЕТНОСТИ И КАЧЕСТВЕННОСТИ В СИСТЕМЕ ЯЗЫКА. Muassis: Buxoro davlat universiteti TAHRIRIYAT: Muharrirlar: MQ Abuzalova MA Bokareva NN Voxidova, 40.
7. Давлатова, М. (2023). Typology of expressive emotional relations in linguistics. *Современные тенденции при обучении иностранному языку в XXI веке*, 1(1), 172-178.
8. Hasanovna, D. M. (2021). Semantic Implementation of resultative structures. *novateur publications JournalNX- A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*.

9. Hasanovna, D. M. (2023). Occurrence of English Verb Predicates in the Functional-Semantic Field. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(9), 518-524.
10. Khasanovna, D. M. (2023). THEORETICAL FOUNDATIONS OF PREDICATIVE CONSTRUCTIONS (In the example of the English language). Academia Repository, 4(10), 225-232.
11. Давлатова, М. Х. (2022). NUTQ TUZILMALARI MAZMUNIDAGI SEMANTIKA VA PRAGMATIKANING MUNOSABATI. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 5(5).
12. Davlatova, M. X. (2015). The role of Songs in learning English. Journal. MolodoyUchyonniy, 10, 90.
13. Давлатова, М. Х. (2013). Хорошее поведение-важный способ формирования личности. Вестник Таджикского национального университета, (3-6), 237-241.
14. Давлатова, М. (2020). FE'LLARNING ASPEKTIK VA LEKSIK-SEMANTIKA TASNIFI. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(1).
15. Hasanovna, D. M. (2021). Different aspects of resultative structures according to their linguistic essence. Academicia Globe: Inderscience Research, 2 (05), 475-479. VOLUME03 ISSUE06 PAGES, 39, 47.
16. Muhayyo, D. (2017). THE ROTOR CONSTRUCTION OF COTTON RAW IN APPEARING VERTICAL BOUNDARY. Интернаука, (9-2), 76-78.